

Fraseologia tutkimuskohteena ja menetelmänä

Järjestäjät:

Jarmo Jantunen
Jyväskylän yliopisto

Sisko Bruni
Oulun yliopisto

Fraseologialla on perinteisesti tarkoitettu erilaisia kuvaannollisia ilmauksia (kuten vertauksia ja idiomeja), mutta nykyinen käsitys kielen fraseologisuudesta on laajempi ja pitää sisällään moninaisen kirjon leksikaalis-kieliopillisia ja leksikaalis-semanttisia yhteisesiintymiä, monisanaisia yksiköitä, klustereita jne. Fraseologia voi olla itsessään tutkimuskohde, kun selvitetään esimerkiksi kielen tai jonkin kielivariantin fraseologisuutta, fraseologisuuden eroja varianttien välillä tai sen muuttumista tai kehittymistä. Lisäksi fraseologisuutta voidaan pitää myös menetelmällisenä työkaluna, kun halutaan selvittää esimerkiksi yhteiskunnassa vallitsevia jaettuja diskursseja ja ideologioita.

Työpajassa tarkastellaan fraseologisuutta monipuolisesti kääntämisen, kielenoppimisen, juridisten tekstien, kontrastiivisen tutkimuksen ja korpusavusteisen diskurssintutkimuksen näkökulmasta. Työskentelytavat: esitelmät

Kääntäminen, tekstilajit ja lähtökielet: Fraseologisten tendenssien tarkastelu korpusvetoisesti

Tutkimme käännetyin (LT) ja ei-käännetyin (LO) englannin kollokaatioita korpusvetoisesti. Aiempi tutkimus on osoittanut, että erilaisten kollokaatioiden esiintymämäärät voivat kuvata LT:n erityispiirteitä, kuten kieltenvälisiä vaikutussuhteita ja tekstien normalisoitumista. Seuraamme tätä lähestymistapaa, ja tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

- 1) Minkälaiset kollokaatiot erottavat selvimmin LT- ja LO-englantia?
- 2) Miten eri lähtökielet ja tekstilajit eroavat?

Vertaamme LO-englantia suomesta ja italiasta käännettyihin teksteihin kolmessa eri tekstilajissa (EP-puheet, uutiset ja matkaoppaat). Aineistomme koostuu 900 tekstistä (426 112 sanetta), jotka annotoimme dependenssiparserilla ja joista keräämme avoimien sanaluokkien muodostamien 2-grammien frekvenssit. Grammit perustuvat peräkkäisyyden sijaan sanojen syntaktisiin suhteisiin. Frekvenssien avulla paikannamme 2-grammin, joka ennustaa varmimmin, onko teksti käännetty. Analysoimme grammissa esiintyvien sanojen kollokaation tyypillisyyttä eri assosiaatiomittarein ja referenssikorpukseen vertaamalla.

Tulosten mukaan 2-grammi N(node)-V(head) erottaa selvimmin toisistaan LT- ja LO-englannin. Tendenssi näkyy eri osa-aineistoissa, mutta on selvin suomesta käännettyissä teksteissä. Näissä teksteissä on muita enemmän vahvasti toisiinsa assosioituneita ja vähemmän harvinaisia kollokaatioita. Suomesta käännetyt tekstit ovat siis muita tekstejä fraseologisesti konventionalisempia, minkä syitä pohdimme esitelmässämme tarkemmin.

Tuija Määttä
Umeå universitet

Ruotsinkielisten suomenoppijoiden koti fraseologisen yksikön osana

Oppijankielen tutkimuksessa ja uuden kielen oppimisessa fraseologian merkitys nähdään tärkeänä. Alkeistason suomenoppijan sanasto on rajallinen, mutta siitä huolimatta tietyt fraseologiset ilmaukset voivat esiintyä oppijan suullisessa ja kirjallisessa tuotoksessa suhteellisen tiheään. Tarkastelen esityksessäni ruotsinkielisten alkeistason suomenoppijoiden *koti*-lekseemin eri sanamuotoja fraseologisen yksikön ytimenä. Lisäksi selvitän, minkä verbien täydennyksinä sanamuodot esiintyvät.

Aineistossa on 215 tekstiä (43 496 sanetta), jotka kuuluvat Kansainvälisen oppijansuomen korpukseen. *Koti*-lekseemin sanamuodot on poimittu korpuksesta WordSmith Tools -ohjelmapaketin konkordanssityökalulla, mutta verbit on kerätty manuaalisesti.

Teksteissä on 306 *koti*-lekseemin sanamuotoa, joista muodot *kotiin*, *kotona*, *kotoa*, *kotia* ja *kodissa* ovat frekventeimmät. Teksteissä esiintyy myös epätyypillisiä muotoja, jotka selittyvät lähimerkityksisten sanojen (*menen kotoisiin*) tai *koti*-lekseemin eri muotojen sekoittumisina (*pyöräilen kotonaan*). Sanamuotojen yhteydessä esiintyy 36 eri verbiä, useimmat liikeverbejä, jotka liittyvät suuntaa ilmaiseviin muotoihin *kotiin*, *kotoa* ja *kotia*. Verbit muotojen *kotona* ja *kodissa* kanssa ilmaisevat olemista ja erilaisia toimintoja.

Oppijat hallitsevat *koti*-lekseemin sanamuotojen ja verbin muodostaman fraseologisen yksikön käytön hyvin: tietynlaiset verbit osataan yhdistää oikeaan sanamuotoon, mutta itse sanamuodon muodostuksessa esiintyy hieman horjuvuutta.

Annikki Liimatainen
Tampereen yliopisto

Oikeuskielen fraseologismit

Jokaisella valtiolla on oma oikeusjärjestelmänsä, omat sääntönsä ja oikeudelliset norminsa. Lisäksi historialliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat siihen, että oikeuskielen termistö ja fraseologismit ovat kielikohtaisia. Oikeuskielen fraseologismit eivät siten ole universaaleja ja niiden kääntäminen aiheuttaa ongelmia. Täydellinen käsittevästävyyden on mahdollista ainoastaan, kun käännetään saman oikeusjärjestelmän sisällä kielestä toiseen, esimerkiksi Suomessa ja Sveitsissä, joissa molemmissa on enemmän kuin yksi kansalliskieli.

Tutkimuskohteenani ovat suomen-, saksan-, ruotsin- ja englanninkielisissä juridisissa teksteissä esiintyvät fraseologismit, niiden funktio ja ominaispiirteet. Juridisissa teksteissä useimmiten esiintyviä fraseologismeja ovat rutiini-ilmaisut, joiden kiteytyneisyys on pragmaattista, toistuvasta käytöstä johtuvaa (*Im Namen des Volkes ergeht folgendes Urteil*) sekä lauseenjäsenenä toimivat kollokaatiot (*kumota tuomio; törkeä varkaus*) ja sanaparit (*rättvist och opartiskt; preserve and maintain*). Oikeuskielen fraseologismit ovat välttämättömiä oikeasisältöisen ja pätevän tekstin laatimisessa. Ne sisältävät termien tavoin tekstien ulkopuolista erikoisalan tietämystä, ja usein lait, normit tai konventiot edellyttävät tiettyjen ilmaisujen käyttämistä, jotta teksti olisi lainvoimainen, ja jotta sen tunnistettaisiin aiheuttavan tietyn oikeustoimen. Niiden poisjättäminen tekstistä on tekstilajikonventioiden ja oikeuskielen normien vastaista.

Zsuzsa Máthé
Oulun yliopisto

How We Speak About Time: A Cross Linguistic Contrastive Study Of Embodiment, Animacy and Semantic Prosody Of Time Metaphors

Starting from the premise that it is difficult to talk about abstract concepts without the use of metaphors and that our daily language is highly metaphorical (Lakoff and Johnson 1980; Kövecses 2002) in this research I carry out a cross linguistic contrastive analysis of metaphors with the target domain 'time' under a pragmatics-semantics interface. I investigate the conceptual metaphor within the framework of the cognitive metaphor theory, more precisely how time appears in language and its linguistic metaphorical representations. I focus on metaphors which entail animacy, such as locomotion and a form of sentiency, e.g. *ajan hammas nakertaa* 'the teeth of time gnaw' or *aika lentää* 'time flies'. My hypothesis is that the way we speak about time and its semantic prosody (Sinclair, 1994) could differ in Hungarian, English and Finnish, and I use corpus research to support this claim and to see to what extent such metaphors and their prosody are language specific or shared among these three languages, e.g. in the case of *aika kuluu* 'time passes'.

I will carry out both quantitative and qualitative analyses to find linguistic and cognitive time metaphors within Hungarian, Finnish and English language corpora using the node word 'time' and its collocates within the frame of finite verbs, in order to determine the raw frequency and relative frequency of such verbs used in a figurative context. The results are then compared in order to find conceptual universals and variants as well as linguistic universals and variants in the aforementioned languages. In this paper I present the preliminary findings and a section of the results of the study.

Näkökulmia diversiteettiin historiallisessa kielen- ja tekstintutkimuksessa

Järjestäjät:

Aino Liira & Sirkku Ruokkeinen
Turun yliopisto

Työpajamme tarkastelee kielellistä diversiteettiä historiallisesta näkökulmasta. Teemaa voi lähestyä synkronisesti tai diakronisesti, esimerkiksi vaihtelun, kielikontaktien tai monikielisyyden kautta (esim. Elsayed 2017; Pahta et al. 2017). Työpajamme esitelmät tarkastelevat diversiteettiä erityisesti erikoisalojen sanaston tutkimuksen, kielikontaktien, kielitypologian ja kirjoitus- ja käännösvarianttien tutkimuksen näkökulmista. Työpajaamme kuuluu myös metodologisia ja aineistollisia haasteita käsitteleviä esitelmiä, ja se antaa kuvaa nykypäivän suomalaisen kielihistoriallisen ja filologisen tutkimuksen monimuotoisuudesta.

Esitelmien pituus on 15+10 min.

Lähteet

- Elsayed, Duha. 2017: *Agricolan pitää – nesessiiviverbi kielikontaktin ytimessä*. Turun yliopiston julkaisuja C 488. Turku.
- Pahta, Päivi, Janne Skaffari ja Laura Wright, toim. 2017: *Multilingual Practices in Language History, English and Beyond*. Berlin: De Gruyter.

Sampsa Holopainen
Helsingin yliopisto

Ugrilaisten ja samojedilaisten kielten sibilantit ja uralilaisten kielten varhainen diversiteetti

Esitelmässä käydään kriittisesti läpi kaikki ugrilais- ja samojedikielten perintösanastossa esiintyvät poikkeukset ”itäuralilaisiin” sibilanttimuutoksiin, ja tutkitaan itäisten uralilaisten kielten taksonomiaa tältä kannalta.

Kielikunnan ugrilaiseen haaraan perinteisesti luettujen kielten (hanti, mansi, unkari) historiallinen tutkimus on hankalaa, koska areaalisten ja todellisten yhteisinnovaatioiden erottaminen näissä kielissä on vaikeaa (Helmski 1982, Древнейшие венгерско-самодийские языковые параллели). Sibilanttimuutos (*s, *š > *θ ja *ś > *s) on yksi ugrilaisia yhteisinnovaatioita, mutta koska muutos esiintyy myös samojedissa, on Häkkinen (2009, SUSA 92) lukenut ugrin ja samojedin samaan ”itäuralin” haaraan; tätä käsitystä ei kuitenkaan ole yleisesti hyväksytty. On tunnettua, että kaikkien ugrilaisten kielten sibilanteissa esiintyy epäsäännöllisyyksiä, jotka on pyritty selittämään myöhäisiksi erilliskehityksiksi, vaikka epäsäännöllisyys voisi viitata juurikin myöhäiseen, areaalisesti levinneeseen muutokseen. Tálos (1984, Nyelvtudományi Közlemények 86) onkin todistanut mansin s:n epäsäännöllisen kehityksen edeltävän tätä yhteisinnovaatiota, ja osoittanut myös muita epäselvyyksiä ugrilaisten kielten ääntenmuutosten suhteellisessa kronologiassa. Ugrilaiskielten ääntenmuutoksiin ja sitä kautta varhaiseen diversiteettiin ja taksonomiaan liittyy siis vielä runsaasti tutkittavaa.

Antti Ijäs
Helsingin yliopisto

Latinalaisen miekkailujargonin vaihteleva luonne

Eurooppalaisten miekkailuoppaiden genre tunnetaan lukuisista käsin kirjoitetuista ja painetuista kirjoista 1300-luvun alusta lähtien, erityisesti saksan- ja italiankielisiltä alueilta. Vaikka latina on tunnetusti keskiajan ja pitkälti uuden ajankin Euroopan yhteinen kansainvälinen kirjakieli, on valtaosa säilyneestä korpuksessa kansankielistä; latinankielinen aineisto on hajanaista niin ajallisesti kuin paikallisestikin. Päinvastoin kuin useimpien muiden kirjallisuudenlajien kohdalla, on puhuttava vernakularisaation sijaan sporadisesta latinisaatiosta. Huomattava osa teknisestä aineistosta on käännetty saksasta ja italiasta, ja vanhin itsenäinen latinankielinen lähdekin sisältää koodinvaihtoa saksankielisen teknisen terminologian osalta. Huomioiden klassisten auktoreiden mallien vähäisyyden sekä käyttäen latinankielisessä korpuksessa esiintyvää teknistä terminologiaa lähtökohtana esitän, että latinankielisen miekkailukirjallisuuden teknolektin silmiinpistävä epäyhtenäisyys voidaan selittää sillä, että eri traditiot ovat levinneet ja sekoittuneet kielialueiden välillä ensisijaisesti kansankielten välityksellä.

Käsinkirjoitetut lähteet

- Dresden, SLUB, Mscr. Dresd. C. 15.
- Leeds, Royal Armouries, MS I.33.
- München, BSB, Codd. Icon. 393.
- Pariisi, BNF, Ms. Lat. 11269.
- Toronto, University of Toronto, MS 01020.
- Trier, Bistumsarchiv, Abt. 95 Nr. 133c.

Painetut lähteet

- Monte, Pietro 1509: *Exercitiorum atque artis militaris collectanea*. Milano.

Kimmo Kettunen
Helsingin yliopisto

Optisesti luetun vanhan sanoma- ja aikakauslehtitekstin ongelmat ja tekstien laadun parantaminen

Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus on digitoinut Suomessa julkaistuja sanoma- ja aikakauslehtiä vuodesta 1998. Aineisto on käytettävissä verkkopalvelussa digi.kansalliskirjasto.fi. Vapaasti käytettävää lehtiaineistoa on verkkopalvelussa noin 7.36 miljoonaa sivua vuosilta 1771–1929. Suomenkielisessä lehtiaineistossa 1771–1910 on noin 2.4 miljardia sanaa. Kieliteknologisia sanatason analyysiohjelmia käyttäen olemme arvioineet, että noin 70–75 % lehtiaineiston sanoista on tunnistettavia. Loppu 25–30 % on joko optisen luvun tuottamia virheitä tai analyysiohjelmille vierasta sanastoa.

Viimeisen kahden vuoden aikana olemme tehneet työtä uuden optisen luvun ohjelmiston, Tesseractin, käyttöön saattamisessa. Uutta optista lukemista varten loimme noin 500 000 sanan otoksen, josta tehtiin ihmistyönä tarkistettu mahdollisimman virheetön versio. Tätä aineistoa voidaan käyttää tekstien laadun parantumisen arvioimisen testiaineistona. Olemme saavuttaneet uudella optisella luvulla selkeitä parannuksia koearneiston laadussa – sanojen tunnistettavuus morfologisella analyysiohjelmalla parani 9 prosenttiyksikköä entiseen verrattuna. Esitelmässä käsitellään optisen luvun ongelmia ja niiden korjauskeinoja käyttämällä esimerkkinä Kansalliskirjaston suomenkielisiä lehtiaineistoa.

Kiitokset

Tutkimusta rahoittaa Euroopan aluekehitysrahaston Vipuvoimaa EU:lta 2014-2020 -ohjelma

Maria Lehtonen
Turun yliopisto

Lyhyitä jälkiä kielikontakteista: Vanhimman kirjoitetun suomen lyhenteistä eräiden käsikirjoitusten valossa

Kun suomea alettiin kirjoittaa, siihen otettiin konkreettisesti mallia muista kielistä. Yksi vähän tutkittu, mutta merkittävä vierasvaikute on kirjoituskäytänteisiin omaksutut lyhentämistavat ja etenkin latinasta lainatut lyhenteet. Esitelmässäni kerron vanhimman kirjoitetun suomen lyhenteistä ja niiden merkitsemistavoista. Esittelen myös lyhentämisen taustoja ja pohdin lyhentämisen funktioita aineistossani, joksi olen valinnut joukon 1500-luvun puoliväliin ajoitettuja käsikirjoituksia.

Lähteet

- Bischoff, Bernhard 2013: *Latin Palaeography. Antiquity and the Middle Ages*. Cambridge.
- Cappelli, Adriano 1982 [1899]: *The elements of abbreviation in medieval Latin paleography*. University of Kansas Publications Library Series, 47. Kansas. <https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/1821/47cappelli.pdf>.
- *Kangasalan missalen suomenkielinen messu*. Helsinki, National Museum of Finland, fv31282_kangasala.pdf. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201102171251>.
- Uppsalan käsikirja. Uppsala, Universitetsbibliotek, B 28. *Uppsalan evankeliumikirjan katkelma*. Uppsala, Universitetsbibliotek, T 387.
- Westhin koodeksi. Codex Westh. Helsinki, National Library, C.III.19.

Jukka Tuominen
Tampereen yliopisto

Monikielinen erikoissanasto uuden ajan alun englantilaisissa sotilasteksteissä

Sota oli keskeinen osa uuden ajan alun kokemusmaailmaa, mutta aikakauden sotilaskieltä on tutkittu lingvistiksi hyvin vähän. Muiden erikoisalujen asiantuntijoiden tavoin ammattisotilaat toimivat verkostoituneella kansainvälisellä kentällä, jossa uusi tieto ja uudet toimintatavat liikkuvat yli kieli- ja valtiorajojen (esim. Lawrence 2009). Välittäessään tietoa erilaisille lukijoilleen sodankäynnin ammattilaiset tuottivat tekstejä, joissa alan monikielinen todellisuus näkyy muun muassa vierasperäisenä erikoissanastona.

Tutkimuksen aineisto koostuu EEBO-TCP-tekstikokoelmasta poimituista 1500–1600-luvuilla julkaistuista sodankäyntioppaista. Tarkastelen aineiston kielellistä monimuotoisuutta kahdesta näkökulmasta: englannin ja muiden kielten vaihteluna sekä vaihteluna käytänteissä, joilla vierasperäistä sanastoa esitellään ja selitetään lukijoille. Metadiskurssin käsitettä (mm. Hyland 2005, 2007) hyödyntäen pyrin selvittämään käytänteiden muutosta ajassa sekä aikalaisten kokemusta kielten rajapinnasta.

Lähteet

- Hyland, K. 2005: *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London/New York: Continuum.
- Hyland, K. 2007: *Applying a gloss: Exemplifying and reformulating in academic discourse*. *Applied Linguistics* 28 (2): 266–285.
- Lawrence, D. R. 2009: *The complete soldier: Military books and military culture in early Stuart England, 1603–1645*. Leiden/Boston: Brill.

Harri Uusitalo
Turun yliopisto

Aitolahden koodeksi osana kuningas Kristofferin maanlain suomennosten diversiteettiä

Kuningas Kristofferin maanlaki on kuningas Kristoffer Baijerilaisen vuonna 1442 vahvistama Ruotsin valtakunnan maaseutuväestöä koskeva laki. Siitä tunnetaan varmuudella kolme eri suomennosta, joista varhaisimman laati Tukholmassa työskennellyt suomalainen pappi Martti 1580-luvulla. Seuraavaksi oman käännöksensä teki Kalajoen kirkkoherra Ljungo Tuomaanpoika 1600-luvun alussa ja kolmannen käännöksen lainlukija Abraham Kollanius vuonna 1648.

Näiden tunnettujen käännösten lisäksi tunnetaan eräs käännös, joka on vasta hiljattain tullut tieteellisen tutkimuksen kohteeksi. Se sisältyy Aitolahden koodeksiin, joka sisältää kyseisen lakikirjan lisäksi myös muita tekstejä, mutta maanlainsuomennos on ainoa laatuaan, sillä se vaikuttaa olevan sekä Martin että Ljungon käännösten pohjalta laadittu hybridi, jollaista ei Suomessa tunneta toista. Tällä hetkellä tutkimuksen kohteena on erityisesti se, minkä verran ja missä suhteessa Aitolahden koodeksin lainsuomennoksessa on käytetty lähteinä tunnettuja suomennoksia, sekä se, mikä selittää sellaiset tekstijaksot ja yksittäiset sanat, joita ei voi suoraan jäljittää muihin käännöksiin.

Klaara-työpaja

Järjestäjät:

**Camilla Lindholm & Ulla Vanhatalo
Helsingin yliopisto**

Tämän työpajan tavoite on koota yhteen suomen selkokielen ja lättlästin tutkijoita ja tutkimuksesta kiinnostuneita.

Selkokieltä on käytetty Suomessa jo 1980-luvulta alkaen. Selkokielen käyttäjämäärät ovat jatkuvasti kasvussa, ja Selkokeskuksen tämänhetkisen arvion mukaan jopa 600 000 suomalaista hyötyisi selkokielen käytöstä. Yhteiskunnan kehittymisen ja selkokielen käyttäjäkunnan kasvun myötä tarve selkokielen tutkimukselle ja asiantuntijoiden koulutukselle on voimakkaasti kasvanut.

Selkokielen tutkimus on toistaiseksi ollut yksittäisten tutkijoiden varassa. Nyt tarvitaan systemaattista tutkimusta sekä teoreettisista että soveltavista lähtökohdista. Tutkimuksen lisäksi tarvitaan tutkijoiden välistä keskustelua ja yhteistyötä.

Työpajassa on esitelmien lisäksi mahdollisuus lyhyisiin puheenvuoroihin suunnitteilla olevasta tutkimuksesta. Esitelmät käsittelevät selkokieltä S2-oppijan näkökulmasta (Sonja Dahlgren), selkokielen vaikeustasoja (Leealaura Leskelä), Klaara-tutkimusyhteisön perustamista (Camilla Lindholm ja Ulla Vanhatalo), selittämistä selkokielessä (Eliisa Uotila) ja selkokieltä saavutettavuuden edistäjänä (Idastiina Valtasalmi). Lyhyemmät puheenvuorot käsittelevät alkusanakieltä lättläst-kirjallisuudessa (Solveig Arle) ja selkokielen passiivia (Riitta Korhonen ja Pertti Seppä).

Solveig Arle
LL-Center

Kan NSM användas för att skriva lättläst skönlitteratur?

Dagens värld flödar av text, men alla har inte den läsförmåga som krävs för att kunna ta till sig information eller skönlitteratur. En text kan göras mer tillgänglig genom att skriva om den i en lättläst bearbetning. Men vad gör en text lättläst?

Min pro gradu undersöker om användning av semantiska primord är en del av läsbarheten i lättläst skönlitteratur. Studien görs genom en frekvensanalys av en roman i original och i lättläst bearbetning, för att se vilka semantiska primord som är mer frekventa i den lättlästa texten och hur de används för att öka läsbarheten. De semantiska primorden utgör språkets kärna, de kan inte brytas ner och förklaras med andra ord. De semantiska primorden har också samma betydelse på alla språk. (Goddard, 2011.)

Teorin om semantiska primord, ofta benämnda NSM eller natural semantic metalanguage, har sitt ursprung i Anna Wierzbickas *Semantic Primitives* (1972). Teorin har byggts ut och korrigerats de senaste årtiondena, så att man i dag talar om en lista på 63 ord.

Hypotesen i min undersökning är att frekvensen av primord är högre i en återberättad lättläst roman än i originalverket. För att undersöka det här gör jag en jämförelse mellan Sara Lövenstams *Sanning* med modifikation och den lättlästa bearbetningen av romanen; Flicka försvunnen, också den skriven av Lövestam.

Sonja Dahlgren
Helsingin yliopisto

Selkokieltä S2-oppijan näkökulmasta

Tutkimukseni käsittelee S2-oppijoiden selkokielen käyttöä. Tutkimusaineisto kerättiin *Perustietoa Suomesta* -opasta tehdessä. Maahanmuuttajista koostuva testiryhmä testasi rakenteet.

Selkokielen peruseräpäätet, kuten lauseenvastikkeiden ja pitkien virkkeiden välttäminen, koskevat myös maahanmuuttajataustaisia lukijoita. On kuitenkin olemassa joitakin äidinkieliselle lukijalle luonnollisia kielellisiä piirteitä, jotka ovat S2-lukijalle vaikeita. Osa koskee sanastoa, johon sisältyy Suomen kulttuurin tuntemus (esim. *varusmies*) ja osa kielellisiä rakenteita. Esimerkiksi yhdyssanat ja runsas taivutusmuotojen käyttö koetaan vaikeana, kun taas selittävät rakenteet, kuten esimerkissä (1) ja possessiivisuffiksin välttäminen mahdollisuuksien mukaan, kuten esimerkissä (2), helpottavat ymmärtämistä.

- (1) Yhteiskuntapalvelu eli rikoksen sovittaminen niin, että palvelet yhteiskuntaa.
- (2) Kunnan hammashoitola on terveysasemasi yhteydessä. Voit joutua käymään myös toisessa hoitolassa, jos omassa hoitolassa on ruuhkaa.

Useita maahanmuuttajia myös hämmentää esimerkiksi pronomiinilla viittaaminen edellisen lauseen subjektiin. On selkeämpää toistaa merkityksen kannalta olennainen substantiivi.

- (3) Voit myös käydä yksityisellä hammaslääkärillä. Kela korvaa osan maksusta, jos asut pysyvästi Suomessa. Kela ei korvaa hoitoja, jotka liittyvät vain hampaiden ulkonäköön. Kela korvaa vain hoitoja, jotka ovat terveyden kannalta tarpeellisia.

Riitta Korhonen
Kotus

Pertti Seppä
Ylen Selkouutiset

Miten passiivilauseita ymmärretään?

Selkokielen ohjeissa kehoitetaan suosimaan aktiivilauseita passiivisten sijaan. Monissa tekstilajeissa, kuten uutisissa, tätä ohjetta ei kuitenkaan ole helppo noudattaa – eikä passiivin välttely aina tunnu tarkoituksenmukaiselta.

Haluamme selvittää passiivilauseiden ymmärtämistä etenkin selkokielisissä uutisissa:

- Ovatko passiivilauseet kohderyhmän näkökulmasta ymmärrettäviä?
- Miten taustalle jätetty tekijä tms. tulkitaan?

Testaamme passiivilauseiden ymmärrettävyyttä muutamassa eritasoisessa suomenoppijaryhmässä. Työpajan puheenvuorossamme kerromme tulevasta testistä (ja mahdollisesti sen pilotista). Testissä on mukana mm. seuraavan tyyppisiä tapauksia (konteksteineen):

- Helsingin ja Tallinnan välille halutaan rakentaa merenalainen rautatietunneli. – – Jos tunneli rakennetaan, se on maailman pisin rautatietunneli, 103 kilometriä.
- Sunnuntaina järjestetään presidentinvaalit. Vaaleissa valitaan Suomelle presidentti seuraavien 6 vuoden ajaksi.
- Seksuaalisesta häirinnästä on puhuttu viime aikoina paljon ympäri maailmaa.

Testin tulokset ehkä auttavat tarkentamaan selko-ohjeita.

Leealaura Leskelä
Selkokeskus

Helppoa, helpompaa ja kaikkein helpointa selkokieltä – selkokielen vaikeustasojen määrittelyä

Selkotekstien sopivuudesta eri käyttäjäryhmille on keskusteltu 90-luvulta lähtien. Esimerkiksi kehitysvammaisille henkilöille on katsottu soveltuvan parhaiten sisällöllisesti voimakkaasti redusoidut tekstit, kielenoppijoille taas kielen pintatason yksinkertaistamista on pidetty ensisijaisena keinona lisätä ymmärrettävyyttä (Leskelä & Virtanen 2006; Virtanen 2009; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015). Käytännössä selkotekstit ovat olleet monenlaisia ja vaikeustasoltaan vaihtelevia, minkä osa käyttäjistä kokee vaikeaksi. Myös selkotekstien kirjoittajille monenkirjaisuus on ajoittain pulmallista. Uskottavalle ja käyttäjiä palvelevalle vaikeustasojen määrittelylle on suuri tarve. Esityksessäni hahmottelen selkokielen vaikeustasojen uutta määrittelyä. Määrittely pohjautuu selkokielen mittariin, jota Selkokeskus on kehittänyt selkokielen asiantuntijoiden ja tutkijoiden työkaluksi viime vuosina. Kuvaan myös selkokielen vaikeustasojen määrittelyyn liittyviä ratkaisuja Ruotsissa ja Norjassa sekä Saksassa, jossa varsinainen selkokieli on rajattu kaikkein helpoimpaan kielimuotoon.

Lähteet

- Leskelä, L. & Virtanen, H. (toim.), 2006: *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Opik / KVL.
- Virtanen, H., 2009: *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Opik / KVL.
- Leskelä, L. & Kulkki-Nieminen, A., 2015: *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Helsinki: Opik / KVL.

Camilla Lindholm ja Ulla Vanhatalo
Helsingin yliopisto

Klaara-tutkimusyhteisö

Esitelmässämme kerromme Klaara-tutkimusyhteisöstä, jonka tavoitteena on edistää selkokielen tutkimusta. Klaara on matalan hierarkian ekosysteemi, joka luo yhteyksiä selkokielen tutkijoiden, käyttäjien, Selkokeskuksen ja muiden toimijoiden välille. Klaarassa tutkijat määrittelevät itse omat tavoitteensa sekä vastaavat omasta rahoituksestaan. Klaara auttaa kertomaan tarinaa, jota tarvitaan esimerkiksi rahoituksen hankkimisessa tai mediassa. Klaaran toiminnan ideologisena ponttimena on tehdä maailmasta parempi paikka niille, joille selkokieli on ainoa vaihtoehto.

Klaaran kotipaikkana on HY:n humanistinen tiedekunta. Klaaraan liittyvät tutkimushankkeet voivat muodostaa isoja teemoja. Yksi iso teema voisi olla ”Mitä on selkokieli”; tämän sisällä voisi olla selkokielen määritelmiä, rakennetta, sanastoa tai käyttöä käsitteleviä hankkeita. Toinen iso teema voisi olla ”Selkokieli yhteiskunnassa”; nämä hankkeet voisivat käsitellä käyttäjäkokemuksia tai lainsäädäntöä. Selkokirjallisuuden tutkimus voisi olla oma teemansa. Omina teemoinaan voisivat olla tutkimukseen liittyvät selkokielen aineistot, asiantuntijoiden koulutus sekä sovellukset ja innovaatiot, esimerkiksi ääneen lukeminen kuntoutusmuotona.

Klaara lähtee liikkeelle Suomessa käytettävästä selkokielestä ja lättlästistä. Pitkällä tähtäimellä Klaaran tavoite on kasvaa kansainvälisellä tasolla merkittäväksi selkokielten tutkimuksen yhteisöksi. Klaaran toimintamuotoa ja rahoitusmahdollisuuksia selvitetään kevään 2018 aikana HY:n tutkimuspalvelujen kanssa. Toivomme työpajaan osallistuvia miettimään mahdollisia Klaaraan liittyviä isoja teemoja, tutkimushankkeita ja yhteistyökuvioita.

Eliisa Uotila
Selkokeskus

Selittäminen selkokielisessä tekstissä

Tarkastelen esitelmässäni selittämistä selkokielisessä tekstissä. Selittämällä tarkoitan esimerkiksi synonyymien ja parafraasien käyttöä sekä käsitteiden määrittelyä, ja lisätietojen tarjoamista varsinaisen sisältötekstin lomassa:

”Katalonia haluaa itsenäistyä Katalonia on itsehallintoalue Espanjan pohjoisosassa. Itsehallinto tarkoittaa, että Katalonia päättää itse monista asioista.” (Uutinen Selkosanomat-verkkolehdestä 11.10.17.)

Selittäminen ja havainnollistaminen sekä selittävien rakentaminen osaksi tekstiä vaikuttaa merkittävästi ymmärrettävyyteen ja luettavuuteen, ja siksi aiheeni on selkokielen kannalta erittäin olennainen (ks. myös Kulkki-Nieminen 2010: 162). Esitelmäni perustuu väitöskirjatutkimukseeni, jossa päätutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten selkokielisessä tekstissä selitetään?
- 2) Minkälaisia lukijaa selittämisen strategiat konstruoivat tekstiin?

Väitöskirjatutkimus on kognitiivista lingvistiikkaa, ja analyysivälineenä käytän konstruoinnin ulottuvuuksia (Langacker 2008). Aineistona tutkimuksessa on Kielipankin selkoaineisto ja valitut selkokirjallisuuden tekstit. Tausta-aineistona on yleiskielisiä tekstejä, joista selkotekstit on mukautettu.

Lähteet

- Kulkki-Nieminen 2010: *Selkoistettu uutinen: lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Tampere: Tampere University Press.
- Langacker 2008: *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press

Idastiina Valtasalmi
Tampereen yliopisto

Selkokieli saavutettavuuden edistäjänä

Suomessa paine selkokielen viestinnän kehittämiseen ja lisäämiseen on korostunut 10.6.2016 jälkeen, jolloin YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tuli voimaan. Sopimuksessa painotetaan esteettömyyttä ja saavutettavuutta, mikä sisältää mm. vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen pääsyn tiedottamiseen ja viestintään. Yleissopimuksessa esitetyn määritelmän mukaan viestintä pitää sisällään myös selkokielen.

Selkokielen viestinnän ja selkokielen tutkimuksen tarvetta tukee myös yhä yleistynyt tapa määritellä vammaisuutta: lääketieteellisestä mallista on siirrytty kohti sosiaalista mallia. Lääketieteellisen mallin lähtökohtana ovat vammaisen henkilön rajoitteet, kun taas sosiaalisessa mallissa vammaisuus on ympäristön esteistä johtuvaa tasavertaisten osallistumismahdollisuuksien puutetta.

Selkokielen merkitys yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien lisääjänä on ilmeinen. Selkokielen tutkiminen ja tutkittuun tietoon perustuva kehittäminen poistavat esteitä ja lisäävät saavutettavuutta. Selkokielen käyttö puolestaan lisää selkokielestä hyötyvien ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan.

Esitykseni perustuu työn alla olevaan väitöskirjaan, jossa tarkastelen selkokielen saavutettavuutta kehitysvammaisten henkilöiden osalta.

Käsittelen esityksessäni yhteiskunnallisia syitä, jotka ovat lisänneet selkokielen viestinnän tarvetta ja tukevat tutkimukseni ajankohtaisuutta.

Mihin konstruktio taipuu?

Järjestäjä:

Heidi Niva
Helsingin yliopisto

Konstruktiokielioppi (mm. Fillmore & Kay 1999; Goldberg 1995; Fried & Östman 2004) on sekä teoria kielestä että kielen kuvauksen työkalu. Sen keskeinen käsite on konstruktio; muodon ja merkityksen yhteenliittymä. Konstruktio on käsitteellisesti joustava, ja sen pitäisi periaatteessa sopia kielen kuvaukseen kattavasti eri osa-alueilla. Käytännössä konstruktioiden määrittely ja kuvaaminen ei useinkaan ole ongelmattonta: sumearajaisuus, limittäisyys, variaatio ja piirteiden moninaisuus tekevät tutkimuskohteista häilyviä. Kieltä ei voi kesyttää – mutta voiko konstruktion?

Työpajassa pohdimme sitä, millainen työkalu konstruktiokielioppi meille on. Mitä hyötyä siitä on? Millaisia kielen ilmiöitä sen avulla voi ja kannattaa lähestyä? Onko jotakin, mitä konstruktioiden avulla ei voi kuvata? Entä mitä kaikkea konstruktioihin voi sisällyttää – ja mihin ja miten konstruktioiden rajat tulisi vetää? Voiko konstruktion käsitteen avulla tarkastella esimerkiksi multimodaalisuutta, sanajärjestyksen vaihtelua ja täysin valinnaisia elementtejä?

Pajan alustajana toimii Anni Jääskeläinen, ja kommenttipuheenvuoron pitää professori Ritva Laury.

Lähteet

- Fillmore, Charles & Paul Kay 1999: *Grammatical constructions and linguistic generalizations: the what's X doing Y? construction*. *Language* 75, s.1–33.
- Goldberg, Adele 1995: *A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Fried, Mirjam & Jan-Ola Östman 2004: *Construction grammar: A thumbnail sketch. Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. *Constructional Approaches to Language* vol. 2., s. 11–86. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Maria Vilkuna
Helsingin yliopisto

Sanajärjestys konstruktiona

Sanajärjestys ja sen suhde informaatorakenteeseen ei ole ollut konstruktiokieliopin suosituimpia tarkastelukohteita (Leino 2013), vaikka Lambrechtin vaikutusvaltainen esitys informaatorakenteesta (1994) edustaakin konstruktionistista ajattelua. Huomio on paljolti kiinnittynyt konstruktioihin, joiden kuvaamiseen eivät riitä perussyntaksin rakenteet. Osa näistä palvelee nimenomaan informaatorakennetta, esim. Lambrechtin kuvaama ranskan rakenne *J'ai ma voiture qui est en panne* (vrt. *Mulla on auto rikki*). Tällaisissa konstruktioissa on helppo nähdä muodon ja funktion kiinteä yhteys. Mutta mikä on funktio, kun tarkastellaan pelkkiä järjestyssuhteita?

Esitelmäni arvioi suomen sanajärjestyksen kenttämallia (Vilkuna 1989; VISK § 1369–1391), eräänlaista maksimaalista yleistystä. Esimerkiksi esikenttäalkuiset lauseet voidaan skemaattisesti kuvata ”kontrastiivisiksi”. Olisi kuitenkin realistisempaa purkaa kenttämalli useammiksi keskenään verkostoituviksi konstruktioiksi, joilla on spesifimmät funktiot.

Lähteet

- Lambrecht, Knud 1994: *Information Structure and Sentence form*. Cambridge: Cambridge UP.
- Leino, Jaakko 2013: *Information Structure. The Oxford Handbook of Construction Grammar*, toim. Thomas Hoffmann and Graeme Trousdale, 329–344. Oxford: Oxford UP.
- Vilkuina, Maria 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. Helsinki: SKS.
- VISK = Hakulinen, Auli ym. 2004: *Iso suomen kielioppi*. <http://scripta.kotus.fi/visk>.

Satu Siltaloppi
Helsingin yliopisto

Miten viittomakielen saa laatikkoon?

Tämä esitelmä käsittelee viittomakieltä ja konstruktiokielioppia, samassa lauseessa. Yhdistelmä ei ole kovin yleinen, mutta esitelmässäni näytän, miten uusia attribuutteja ja arvoja (AVM, Fried & Östman 2004) kehittämällä on mahdollista saada viittoman aikana simultaanisesti tapahtuvat asiat paperille, laatikon sisälle ja sulkeisiin.

Käytän aineistona suomenruotsalaista viittomakieltä. Tämä pienin pohjoismainen kieli on vielä suurilta osin dokumentoimaton, ja esitelmässäni kuvaan yhtä osaa kielestä: miten ja miksi sormiin paikannetaan. Paikantaminen on viittomakielissä oleellinen osa syntaksia, ja toisen käden sormet on yksi mahdollisista paikannuksen paikoista. Kuvaan, miten tätä sormiin paikantamista käytetään keskustelun ohjaamiseen ja koherentin kokonaisuuden tuottamiseen.

Vastaan esitelmässä kysymykseen, voiko konstruktiokielioppi ja sen laatikkonotaatiomalli olla toimiva metodi viitotun kielen kuvaamiseen.

Lähteet

- Fried, Mirjam & Jan-Ola Östman 2004: *Construction grammar: A thumbnail sketch*. Construction Grammar in a Cross-Language Perspective. Constructional Approaches to Language vol. 2., s. 11-86. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Maria Frick
Oulun yliopisto

Konstruktiokielioppi ja monikielinen kielenkäyttö

Esitelmässä pohditaan, miten konstruktiokieliopin periaatteet voivat hyödyttää kielikontaktitutkimusta. Toisaalta pohditaan haasteita, joita monikielinen aineisto tuo konstruktiokieliopin soveltamiselle. Käytän käsitettä ”kaksikielinen konstruktio” merkitsemään konstruktioita ja konstruktioita, joissa on muotoon tai merkitykseen liittyviä elementtejä kahdesta tai useammasta kielestä. Kaksikielisten konstruktioiden käytöstä käytän vakiintunutta nimitystä ”koodinvaihto”. Keskeisimmät tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaisin eri tavoin kahden eri kielen elementit yhdistyvät kaksikielisissä konstruktioissa?
- 2) Millaisia muotoon ja merkitykseen perustuvia linkkejä kaksikieliset puhujat mahdollisesti luovat eri kielten välille?

Viime vuosikymmeninä tehdyt koodinvaihdon tutkimukset osoittavat, että usein puhujat hyödyntävät kahden kielen rakenteellisia (fonologisia ja morfosyntaktisia) yhtymäkohtia luodessaan kaksikielisiä konstruktioita. Rakenteellinen samankaltaisuus ei kuitenkaan ole koodinvaihdon edellytys, vaan puhujat yhdistävät elementtejä myös rakenteellisesti hyvin erilaisista kahden kielen konstruktioista. Esitän, että kaksikielisten konstruktioiden tarkastelussa tulisi huomioida sekä niiden rakenteelliset osat että esiintymiskonteksti, ja pohdin, mitä haasteita kaksikielisten konstruktioiden vertailu yksikielisiin vastineisiinsa tuo tullessaan. Annan esimerkkejä sekä aikuisilta että simultaanisesti kahta kieltä omaksuvilta lapsilta poimituista vakiintuneista ja satunnaisista konstruktioista.

Olli Silvennoinen
Helsingin yliopisto

Ei vain yhdessä kielessä: Taipuvatko konstruktiot kieltenväliseen vertailuun?

Konstruktiokieliopin radikaalin tulkinnan (Croft 2001) mukaan konstruktiot ovat kielikohtaisia. Toisaalta kielitypologiassa yleisesti hyväksytyn metodologisen periaatteen mukaan typologisten vertailukäsitteiden ei tarvitse vastata yhdenkään kielen konstruktioita sellaisenaan (Haspelmath 2010). Tässä esitelmässä kysyn, toimivatko konstruktiot kieltenvälisen vertailun kohteena. Millaisia konstruktikkoja eri kieliin on muodostunut ja miten tätä voi tutkia? Esimerkkinä käytän kontrastiivista kieltoa eli rakenteita, joissa yhdistyy kielteinen ja myönteinen osa siten, että myönteinen osa korvaa kielteisen, kuten esimerkeissä *ravistettuna*, *ei sekoitettuna* ja *ei koulua vaan elämää varten*. Kontrastiivinen kielto muodostaa haastavan tutkimuskohteen kieltenväliselle tutkimukselle, sillä sitä ilmaistaan ainakin eurooppalaisissa kielissä varsin lukuisilla konstruktioilla, jotka ovat osittain muodollisesti ja funktionaalisesti analogisia keskenään, mutta joiden funktionaaliset erot ovat osittain vaikeasti kielennettävissä. Esitelmäni aineisto tulee verrannollisista ja paralleleista korpuksista.

Lähteet

- Croft, William. 2001. *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Haspelmath, Martin. 2010. *Comparative concepts and descriptive categories in cross-linguistic studies*. *Language* 86(3): 663–687.

Gäidig Dubois & Heidi Niva
Helsingin yliopisto

Jotain rajaa! Konstruktion määrittelyn vaikeudesta

Tutkimuksen kohteena olevia rakenteita tarkastellessa on joskus vaikea linjata, mikä syntaktis-semanttisesta ympäristöstä lasketaan mukaan itse konstruktion. Kun konstruktion merkitys muuttuu esimerkiksi erilaisten täydennysten mukaan, olisiko syytä puhua yhden sijaan useammasta konstruktiosta? Toisinaan taas pienikin variaatio rakenteen sisällä aiheuttaa merkityseron, joka puoltaa erillisen konstruktion olemassa oloa. Ei ihme, että tutkijaa kohtaa konstruktionaalinen kriisi: konstruktion kuuluvien elementtien rajaus ja elementtien variaatiomahdollisuus tekevät konstruktion määrittelystä ja analyysistä haasteellista. Tätä problematiikkaa valottaa esityksessämme kaksi esimerkkitapausta, jotka kietoutuvat verbin ympärille, progressiivikonstruktio *olla + V-mAssA* ja *jääda*-verbilliset rakenteet. Molemmat ovat käytöltään hyvin polyseemisiä, eikä aina ole selvää, pitäisikö puhua konstruktion polysemiasta vai useista lähimerkityksistä konstruktioista. Selvitämme esimerkkitapausten osalta, miten niiden analyysissä ja määrittelyssä kannattaisi toimia.

Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa – ensi havainvoja tutkimushankkeesta

Järjestäjä:

Katri Priiki
Helsingin yliopisto

Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa on tutkimushanke, joka käynnistyi Helsingin yliopistossa Koneen Säätiön rahoittamana kesäkuussa 2017. Hankkeessa kerätään haastatteluin Suomessa asuvien ihmisten kielellisiä elämäkertoja ja tutkitaan aineistoa kielitieteen, kansatieteen, folkloristiikan ja sosiaalipolitiikan menetelmin. Lisäksi hankkeessa yhdistetään tieteen ja taiteen näkökulmia. Haastattelujen ohella osa tutkittavista valokuvataan ja aineistoa esitellään näyttelyssä erilaisissa julkaisuissa. Aineistonkeruu toteutettiin lukuvuonna 2017–2018 pääosin opiskelijavoimin eri yliopistoissa järjestetyillä projektikursseilla.

Kielitieteen päivien työpaja koostuu viidestä esityksestä: ensimmäisenä on hankkeen yleisesittely, sitten kuullaan aineistonkeruuseen osallistuneiden opiskelijoiden kokemuksia ja tutkimustuloksia sekä lopuksi kolmen hankkeessa toimivan tutkijan ensimmäisiä havainvoja kerätystä aineistosta. Esityksissä pohditaan joukkoistetun aineistonkeruun etuja ja haasteita. Tapaustutkimukset havainnollistavat erityyppisiä ilmiöitä, joita aineistosta voi tutkia.

Hanna Lappalainen¹, Pirkko Nuolijärvi², Kaarina Mononen¹, Katri Priiki¹
¹ Helsingin yliopisto
² Kotimaisten kielten keskus / Helsingin yliopisto

Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa

Esitelmässä valotetaan Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -tutkimushankkeen lähtökohtia ja sen tämänhetkistä vaihetta. Tutkimushanke on urauurtava siinä mielessä, että ensimmäisen kerran suomalaisessa tutkimuksessa kerätään ja analysoidaan erikielisten aineistoa samassa hankkeessa. Esitelmässä pohditaan esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Millaisia mahdollisuuksia vertailukelpoiset äidinkielisten ja ei-äidinkielisten suomenpuhujien haastattelut antavat tutkimukselle?
- Millaista uutta tietoa haastatteluista vuorovaikutustilanteina voi antaa aineisto, jossa haastattelijoina toimineita opiskelijoita on miltei yhtä monta kuin haastateltuja informanteja?

Esitelmässä taustoitetaan myös kielielämäkerran käsitettä. Sitä on aiemmin käytetty tiettyyn rajattuun vähemmistö- tai monikieliseen ryhmään kohdistuvissa tutkimuksissa. Kielielämäkertahaastatteluja voidaan pitää eräänlaisena välitasona yksittäistapauksia tarkastelevan mikrotason ja laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä kartoittavan makrotason välillä (ks. Busch 2006). Yksittäinen haastattelu on mikrotason tapaustutkimus, mutta se heijastelee yleisempiä kieleen liittyviä käytänteitä ja sosiaalisia konventioita. Kun kielellisiä elämäkertoja kerätään yhtenevien raamien sisällä riittävän monia, kuten tässä hankkeessa yli sata, niitä vertailemalla nousee esiin makrotason ilmiöitä.

Lähteet

- Busch, Brigitta 2006: *Language biographies – approaches to multilingualism in education and linguistic research*. – Language biographies for multilingual learning. PRAESA – Occasional Papers nro 24 s. 5–18.

Anniina Asikainen, Outi Pajukallio ja Annina Wahlberg
Helsingin yliopisto

Aineistonkeruusta kohti tuloksia

Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen aineisto on kerätty suurelta osin opiskelijavoimin. Esitelmässään hankkeessa mukana olleet opiskelijat kertovat aineistonkeruukokemuksiaan ja valottavat aineiston taustalla olevaa haastattelu- ja litterointityötä. Lisäksi aineistosta pro gradu -tutkielmaa työstävä Anniina Asikainen kertoo tutkimustuloksistaan. Hän analysoi laadullisessa tutkimuksessaan kahdeksan eri-ikäisen haastateltavan puhetta työelämän kielestä ajankohtaisten teemojen kautta. Näitä ovat esimerkiksi puhutun ja kirjoitetun kielen suhde sekä siihen liittyvät haasteet, teknologisen kehityksen mukanaan tuomat kielelliset muutokset, monikielisyys ja puhuttelu. Asikainen tutkii työssään myös, millaisia kielikäsityksiä ja -asenteita haastateltavien puheesta heijastuu.

Hanna Lappalainen
Helsingin yliopisto

Puhutteluasenteet ja -käsitkset puntarissa

Sinuttelu ja teitittely herättävät jatkuvasti kiinnostusta niin mediassa kuin muissakin keskusteluissa. Monia palveluammateissa toimivia hämmentää, koska asenneilmastosta on vaikea saada käsitystä ja samassa ikäpolvessakin toisia teitittely ihastuttaa ja toisia vihastuttaa. Esitelmässäni tarkastelen sitä, mitä puhutteluasenteista voi päätellä tuoreen kielielämäkerta-aineiston valossa. Tarkastelen ilmiötä otoksesta, jonka muodostaa joukko 1930-, 1950-, 1970- ja 1990-luvulla syntyneitä haastateltavia. Haastateltavien taustat varioivat asuinpaikan, sukupuolen, koulutuksen ja äidinkielen suhteen. Analysoin sitä, millaisia ryhmiä tutkittavista muodostuu sen perusteella, miten he suhtautuvat sinutteluun ja teitittelyyn. Alustavat havainnot viittaavat siihen, että tutkittavan ikä on edelleen merkityksellinen tekijä. Esitelmässäni tarkastelen myös sitä, miten puhuttelukäsitteitä kielennetään ja perustellaan.

Lähteet

- Lappalainen, Hanna 2015: *Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelukäytännöt suomen kielessä.* – Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.), Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä s. 72–104. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paunonen, Heikki 2010: *Kun Suomi siirtyi sinutteluun. Suomalaisen puhuttelutapojen murroksesta 1970-luvulla.* – Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan s. 325–368. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Katri Priiki
Helsingin yliopisto

”Huonoja sanoja” eli mikä suomen kielessä ärsyttää?

Esitelmässä tarkastellaan erilaisten suomenkielisten ihmisten käsityksiä siitä, mitkä piirteet he kokevat kielessä – joko omassa tai muiden – ärsyttäväksi tai muulla tavoin negatiivisiksi. Mielikäisen ja Palanderin kansanlingvistiikan termistön kartoituksessa (2014: 101) ärsyttävä on maallikoiden murrekuvauksissa laajakäyttöisin negatiivinen luonnehdinta. Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen haastatteluisissa haastateltaville on esitetty kysymys ärsyttävistä kielenpiirteistä. Ensimmäinen havainto aineistosta kuitenkin on, että kaikki eivät suoraan kysyttäessä tuo esille mitään piirrettä. Silti muiden kysymysten yhteydessä nousee esiin negatiivisia suhtautumisia.

Vanhemmat ihmiset kokevat ärsyttäväksi usein kiroilun. Toinen erityisesti vanhoilla ja matalasti koulutetuilla ihmisillä esiin tuleva ärsytyksen aihe on kielten – ja myös murteiden – sekoittuminen. Monen mielestä entisaikoina puhekieli oli selkeää ja ymmärrettävää ilman uusia lainasanoja ja myös murteet olivat selvästi tietyn alueen ”puhtaita” murteita. Omassakin puhekielessä voi ärsyttää se, että kieli ei ole pysynyt kotiseudun murteena vaan siihen on tarttunut muuttojen myötä erilaisia piirteitä. Nuoremmilla ja korkeammin koulutetuilla suhtautuminen kielen muuttumiseen on sallivampaa mutta ärsytyksen aiheita löytyy esimerkiksi aluepuhekielistä.

Lähteet

- Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suomen kielen vaihtelua: 1950-luvulla syntyneiden äänne- ja muotovariaatio

Julkisessa keskustelussa korostetaan usein sitä, että suomen puhekieli yhtenäistyy ja murteet häviävät. Aiempien sosiolingvististen tutkimusten perusteella tämä on totta vain osittain. Yhtenäistyminen on piirrekohtaista ja merkitsee useimmiten sitä, että kaikkein leimallisimmat variantit jäävät pois käytöstä, vaikka laajalevikkisemmät, useissa kielimuodoissa tunnetut variantit jatkavat elämäänsä ja voivat levitä aiempien esiintymäalueidensa ulkopuolelle.

Esitelmässäni tarkastelen sitä, miltä variaatio näyttää kielielämäkertojen valossa. Tässä yhteydessä aineistona on 15 eri puolilla Suomea asuvaa, 1950-luvulla syntynyttä suomen kieltä käyttävää informanttia, kahdeksan miestä ja seitsemän naista. Tarkastelen heidän puheensa äänne- ja muotovariaatiota ja sen valossa sitä, missä kohdin haastateltavien puhetapa on samankaltaista ja missä kohdin alueelliset tai sosiaaliset erot pääsevät näkyviin.

Lähteet

- Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen, Marja-Leena 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseurauhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Diversiteetti suomalaisessa kielikontaktitutkimuksessa

Järjestäjät:

**Eeva Sippola
Helsingin yliopisto**

**Hanna Lantto
Itä-Suomen yliopisto**

Työpajassa käsitellään suomalaisissa yliopistoissa tehtävän kielikontaktitutkimuksen monimuotoisuutta. Työpajaan osallistuu kielikontaktien tutkijoita Helsingin, Itä-Suomen, Tampereen ja Turun yliopistoista. Tutkijat lähestyvät kielikontaktia hyvin erilaisista näkökulmista, ja sekä kielivalikoima että aineistojen ja menetelmien kirjo on suuri. Työpaja rakentuu seuraavien kysymysten pohjalle:

- Onko meillä mitään yhteistä?
- Mitkä kysymykset ja teoreettiset lähtökohdat yhdistävät tai erottavat meitä?
- Mitä voimme oppia toisiltamme?

Työpajan tarkoituksena on esitellä kielikontaktitutkimuksen erilaisia suuntauksia ja lähestymistapoja sekä yhdistää eri yliopistoissa ja aloilla työskenteleviä kielikontaktitutkijoita. Tarkastelemme esimerkiksi kielikontaktitilanteissa tavattavia siirtymämurteita, kielellistä luovuutta, kieltä sosiaalisessa mediassa, käänös- ja kielitieteen rajapintoja sekä syntaktisia ja morfologisia muutoksia, jotka ovat kontaktivaikutuksen aiheuttamia. Lyhyissä puheenvuoroissa nostamme lisäksi esiin yhden keskeisen kysymyksen tai metodin tämänhetkisestä tutkimuksesta nykykielitieteen, kontaktikielten tutkimuksen ja käänöstieteen aloilta. Loppupaneelissa keskustelemme työpajan annista, eri lähestymistapojen yhtymäkohdista ja eroista sekä suomalaisen kontaktikielitieteen kentän tarjoamista yhteistyömahdollisuuksista.

Angela Bartens
Turun yliopisto

Language Contact Studies in Finland: Language Making in the social media and linguistic landscapes

In this presentation, I examine the idea of "language making" initially through creole language Facebook groups which constitute easily accessible material for studying language use, emergent norms, and ideologies. Considering the continuum orality - literacy, new technology enables minority languages to enter "through the back door" into the domain of literacy, crucial for eventual H language status (Ferguson 1959 etc.).

This results in decolonization of the traditional power relationships between H and L varieties and the "democratization of former elite practices" (Mair to appear) as the world's most peripheral and endangered languages benefit from the opportunities offered by the internet (Eisenlohr 2004). We can notice a cumulative effect of the adoption of innovations of both attitudes and structure. Asynchronous communication provides a safe space to use the language, resulting in new communities of practice. This, in turn, allows for the integration of less competent/"peripheral" speakers, crossing, and the performing of situational ethnicities (Keefe & Padilla 1987: 190). Thus FB groups, among other venues, can play a crucial role in language revitalization and development. Cyberspace has also developed a sociolinguistic order of its own (cf. Mair to appear): what is stigmatized on the ground, may become prestigious there, requiring, nevertheless, some regulation in language development (cf. Eira & Stebbins 2008).

I also aim to show that the use of minority languages in FB either reflects or may spill over to "traditional" media as language ideologies evolve.

An interesting point of comparison - albeit not from "traditional" media - is constituted by the use and making of languages in the linguistic landscapes of bi-/trilingual communities (cf. Landry & Bourhis), my data coming, in this case, from the San Andrés community.

Leena Kolehmainen
Turun yliopisto

Helka Riionheimo
Itä-Suomen yliopisto

Käsitteellisiä reittejä kielikontaktien tutkimuksessa kieli- ja käännöstieteen rajamaastossa

Kääntäminen ja tulkkaus ovat monitahoisia ilmiöitä, joiden esiintymismuodot ja -kontekstit erilaisissa kieliyhteisöissä ovat moninaiset, ja joita toteuttavien toimijoiden profiilit, roolit ja toiminta lisäksi vaihtelevat runsaasti. Kielten- ja kulttuurienvälisiin tiloihin sijoittuvina ilmiöinä kääntäminen ja tulkkaus ovat kielikontakti-ilmiöitä, mutta niiden kontaktilingvistinen, kieli- ja käännöstieteen näkökulmia yhdistelevä tutkimus on vasta äskettäin alkanut.

Jatkamme tässä esitelmässä aikaisempaa keskustelua siitä, millaisia kielikontakteja kääntäminen ja tulkkaus ovat luonteeltaan, miten ja missä ne operoivat ja millaisia piirteitä ne mahdollisesti jakavat muiden kielikontakti-ilmiöiden kanssa. Lähdemme esitelmässämme liikkeelle kontaktilingvistiikan keskeisistä käsitteistä:

- kielikontakti (sosiaalisena ja kognitiivisena ilmiönä)
- kielikontaktitilanteet ja niiden sosiohistoriallinen tausta (kielen säilyttäminen, kielenvaihto, kielen uhanalaisuus ja kuolema, kielen elvyttäminen)
- monikielinen toiminta ja vuorovaikutus (koodinvaihto, diglossia, kielenomaksuminen, kielipolitiikka)
- kielikäsitteet ja -ideologiat (esim. standardikielen ihanne)
- kieltenvälinen vaikutus (kontaktilähtöiset kielenmuutokset, lainaaminen, substraatti, interferenssi, konvergenssi, transferi, attritio)

Jäsennämme kääntämistä ja tulkausta näiden käsitteiden avulla. Kontaktilingvistiikan lähtökohdista ponnistaen ja sen käsitteitä systemaattisesti hyödyntäen on mahdollista selkiyttää aikaisempaa tutkimusta ja keskustelua kääntämis- ja tulkauskontaktin luonteesta, ja tunnistaa suomalaisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa katveeseen jääneitä kielikontakti-ilmiöitä kieli- ja käännöstieteen rajamaastossa.

Hanna Lantto
Itä-Suomen yliopisto

Kielikontakti ja variaatio Bilbaon uusien baskien idiolekteissä

Kolme neljästä Bilbaon kaupungissa asuvasta baskista ei ole omaksunut baskia kotikielenään. He ovat ns. uusia baskeja, *euskaldun berriak*, jotka ovat oppineet baskin toisena kielenään joko aikuiskoulutuksessa tai baskinkielisissä koulutusmalleissa. Luokkahuoneissa opetettavaa baskin standardikielimuoto euskara batuaa kuitenkin pidetään liian muodollisena epämuodollisiin vuorovaikutustilanteisiin.

Esitelmäni käsittelee Bilbaon alueen uusien baskien henkilökohtaisia kielimuotoja. Aineistona käytän etnografisessa kenttätöyssä kerättyjä äänityksiä ja metakielellisiä haastatteluja. Tutkin, millaisista aineksista uudet baskit rakentavat puhekieltä. Uudet baskit ovat oppineet kielitaitonsa pohjaksi tiukasti standardisoidun euskara batuan. Bilbaon alueen oma puhekieli on sammunut, joten ympäristö ei tarjoa heille yhtä paikallista kielimuotoa. Esitelmässäni tarkastelen, millaisia muotoja standardibaskin, aluemurteiden ja espanjan kielikontaktit saavat heidän henkilökohtaisissa kielimuodoissaan.

Ilia Moshnikov
Itä-Suomen yliopisto / Karjalan tutkimuslaitos

Partisiippivariaatio kahden lähisukukielen rajamaastossa: kvantitatiivisten menetelmien soveltaminen

Tarkastelen esitelmässä NUT-partisiipin variaatiota rajakarjalaismurteissa kielikontaktitutkimuksen ja variaation tutkimuksen näkökulmasta tilastollisia menetelmiä soveltaen. Tutkimusaineisto sisältää yli 3000 esimerkkiesiintymää, ja se on kerätty Raja-Karjalan korpuksesta. Informantteja on 42, ja he ovat syntyisin Raja-Karjalasta. Aineistossa vaihtelee vähintään yhdeksän partisiippivarianttia, jotka esiintyvät suomen itäisissä savolaismurteissa sekä karjalan kielessä ja sen kahdessa päämurteessa, varsinaiskarjalassa ja livvinkarjalassa. Tilastollisia menetelmiä soveltaen selvitän frekvenssijakauman lisäksi sen, mitä morfosyntaktista ympäristöä kukin partisiippivariantti suosii, ja mitä kautta näin partisiippityypit ovat voineet mahdollisesti lainautua kielestä toiseen. Esittelen variaation kirjoja murreryhmän, pitäjän sekä idiolektin tasolla.

Heli Paulasto
Itä-Suomen yliopisto
Kielellinen luovuus yhteisötaiteessa

Tutkimuksessa tarkastellaan luovaa kielenkäyttöä lingua franca -englannin (ELF) monikielisuuden tutkimuksen viitekehyksessä. Tarkastelun kohteena on monikulttuurinen tanssiteatteri Able Art Group II, joka vuoden 2017 aikana valmisti ja esitti Joensuussa nykytanssiteoksen Valtan kahva. Harjoitusten pääasiallinen yhteinen kieli on ELF, mutta jäsenten kielitaitotasot ja -repertuaarit (mm. suomi, englanti, espanja, ranska, serbia) ovat hyvin erilaisia, joten kielenvaihto, kielikontaktivaikutus ja innovatiivinen kielenkäyttö ovat yleisiä. Olen paitsi tutkija, myös ryhmän jäsen, eli tutkimuksen menetelmänä on osallistuva havainnointi sekä audiovisuaalisten, litteroitujen tallenteiden analyysi.

Yhteisötaiteen keinoin toteutetut tanssiharjoitukset kannustavat leikkiliseen heittäytymiseen ja vapauten sovinnaisista normeista. Tarkastelen siis, missä määrin tämä heijastuu kielelliseen vapauteen, ja millä tavoin ryhmän jäsenet suhtautuvat erityisesti omaan ja toistensa sanastolliseen luovuuteen (esim. *beautiness, to be fast-speaking, mattress 'carpet'*). Reaktioina voi olla kommentointi tai korjaaminen, merkitseminen, huumori tai ohittaminen. Tutkimus pyrkii selvittämään, millä tavoin kielen normit tai kulttuurinen erottuvuus määrittävät kielellistä ilmaisua kontekstissa, joka on muilla tavoin hyvin salliva.

Peter Slomanson
Tampereen yliopisto

Divergent negation strategies in converging co-territorial contact languages

All of the genetically-unrelated languages of Sri Lanka have grammatical properties in common due to a long process of areal convergence. The local contact varieties of Malay and Portuguese nevertheless share features with each other that neither shares with its far more widely-spoken model languages, including pre-verbal functional markers for TMA contrasts and pre-verbal negation in simple main clauses. In these and other respect, both contact grammars most closely resemble each other. This research will demonstrate that in spite of the morphosyntactic parallels, the negation systems of the two languages diverge significantly. In simplex verbal constructions, Sri Lankan Malay has obligatory movement of the tense-marked finite verb over aspect, with no movement of non-finite verbs. This asymmetry is also reflected in the shape of negation, with completely dissimilar finite and non-finite negation markers. Sri Lankan Portuguese also permits tense and aspect markers to co-occur pre-verbally, but uses negation markers that reflect a tense/aspect contrast, rather than a finiteness contrast, and the finite verb does not raise over aspect. In periphrastic verbal constructions, SLM permits the lexical participle and auxiliary to be separated and the auxiliary to be elided, and each may be distinctively negated according to finiteness, although not simultaneously in the same construction. In similar constructions in SLP, either the participle or the auxiliary can likewise be negated, however there is no finiteness contrast, and the negators can be the same. SLM marks negative polarity in all quantified nominal constituents, but has no negative concord, whereas SLP has negative concord, but has only limited negative polarity marking.

Kosketuksia vuorovaikutusaineistoissa

Järjestäjät:

**Pilvi Heinonen ja Ulla Karvonen (Koskettava koulu -hanke)
Helsingin yliopisto**

Keskustelunanalyyttiseen kielentutkimukseen on viime vuosina vaikuttanut kehollinen käänne, ja tutkimuksen fokus on siirtynyt vuorovaikutuksen multimodaalisiin käytänteisiin. Tarkastelun keskiössä on ollut kielellisen ja kehollisen toiminnan synkronointi; sanallista toimintaa ja sen tulkintaa tukevat esimerkiksi katseet, ilmeet, eleet, kehonasennot sekä tilankäyttö ja esineisiin orientoituminen. Työpajamme keskittyy kehollisuuden tutkimuksen uuteen suuntaan: fyysiseen koskettamiseen ja osallistujien väliseen keholliseen orientoitumiseen (esim. Cekaite 2016; Cekaite & Holm Kvist 2017; Goodwin 2017).

Työpajassamme tutkimme kosketusten tehtäviä, merkitystä ja roolia erityyppisissä vuorovaikutustilanteissa. Tavoitteena on paitsi tarkastella kosketusta eri vuorovaikutuskonteksteissa, myös löytää osin kontekstista riippumattomia yhtymäkohtia koskettamisen käytänteisiin ja normistoon, koskettamisen kielioppiin. Työpajaan sisältyy intro-osio (10 min) sekä viisi esitystä (20 min / esitys), joissa tarkastellaan koskettamista pääosin institutionaalisissa vuorovaikutusaineistoissa (esim. päiväkotit, luokkahuone, vanhustenhoito, teatteriproduktio, ohjattu kuntosaliharjoittelu). Työpajan kokoa koskettusteemaa käsittelevä interaktiivinen loppukeskustelu, johon sisältyy työpajan antiin pohjaava ryhmätyöskentely (20 min) sekä ryhmätyöskentelyn loppupurku (20 min).

Marjo Savijärvi
Helsingin yliopisto

Kosketus ja kehollisuus kielenoppimisessa

Käsittelen esitelmässäni erityisesti kosketuksen ja laajemmin kehollisuuden merkitystä kielenoppimisprosessissa. Pohdin, millaisia mahdollisuuksia eri modalityettien kautta tapahtuva vuorovaikutus avaa osallistujille sekä ensi- että toisen kielen oppimistilanteissa. Käytän aineistona videoitua vuorovaikutusta monilapsisessa perheessä ja kielikylpypäiväkodissa. Ensikielen oppimistilanteiden osalta tarkastelun kohteena on sekä vanhemman ja pienen lapsen että sisarusten keskinäinen vuorovaikutus. Toisen kielen oppimistilanteita analysoin kielikylpypäiväkodin arkivuorovaikutuksesta. Osoitan, että kosketuksella on merkittävä rooli kielenoppimisen alkuvaiheessa: kosketus luo yhteistä maaperää ja rakentaa yhteyden osallistujien välille silloinkin, kun lapsi ei vielä ymmärrä puhetta. Kosketuksen avulla lapsi voi kuitenkin ymmärtää toimintaa; yhteys toiseen ihmiseen syntyy kehon kautta, ja siten myös puheen ymmärtäminen tulee vähitellen mahdolliseksi.

Teppo Jakonen & Kreetta Niemi
Jyväskylän yliopisto

Kosketusta näytöllä

Tässä esityksessä tarkastelemme koskettamista alakoulun kolmannen luokan oppilaiden iPad-ryhmätyöskentelyssä. Videoaineistossamme 2-3 oppilaan ryhmät ovat aiemmin kirjoittaneet yhdessä tarinakäsikirjoituksen, jonka pohjalta he suunnittelevat ja toteuttavat animaation Puppet Pal -sovelluksella, yhteistä tablettia käyttäen. Keskeinen elementti suunnittelussa on toteutettavaan animaatioon liittyvien valintojen tekeminen esimerkiksi taustamusiikin, henkilöhahmojen ja tapahtumapaikan valitseminen. Yhteisen laitteen kosketusnäyttö jäsentää osallistumista siten, että osallistujien kädet ovat toiminnan aikana lähellä toisiaan ja siten kosketettavissa; kädet ovat keskeinen kehollinen resurssi, jolla laitteen käyttövuoroista myös kilpaillaan. Keskitymmekin esitelmässämme tilanteisiin, joissa oppilas koskettaa toista oppilasta valintasekvenssin aikana. Tällaisissa tilanteissa kosketus näyttäisi orientoituvan tabletin käyttäjyyden säätelyyn ja valitsemisen sosiaaliseen kontrolloimiseen.

Kaarina Mononen
Helsingin yliopisto

Kosketus vanhusten ja hoitajien keskustelun resurssina

Esitykseni käsittelee kosketuksen roolia vanhusten ja hoitajien välisessä vuorovaikutuksessa. On tavallista, että hoitajat koskettavat vanhusta osana fyysistä avustamista esimerkiksi ruokailutilanteissa, jolloin kosketukseen kietoutuu myös sosiaalisten suhteiden ylläpito.

Tässä esityksessä erityisesti tarkastelussa on se, miten kosketusta käytetään yhteisen fokuksen rakentamisessa ja huomion ylläpitämisessä. Esitelmä pohjautuu pilottiaineistoon kodinhoitajan ja vanhuksen keskusteluista sekä noin 55 tuntia käsittävään vanhainkotiaineistoon, joka on koottu viiden kuukauden aikana vuosina 2015–2016. Aineisto sisältää erilaisia tilanteita yhteisissä oleskelutiloissa, joissa läsnä on yleensä useita henkilöitä.

Laura Ihalainen & Marjo Savijärvi
Helsingin yliopisto

Koskettaminen teatteriharjoituksissa

Tässä esityksessä tarkastelemme sitä, miten koskettaminen käytännössä näkyy teatteriharjoitusprosessin vuorovaikutuksessa: millaisissa vuorovaikutustilanteissa koskettamista ilmenee, miten se rakentuu ja mitä funktioita koskettamisella on? Keskitymme tarkastelemaan ohjattujen harjoitustilanteiden välillä tapahtuvaa osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta. Perehdymme siihen, miten muut teatterille ominaiset vuorovaikutusresurssit, kuten erilaisten roolien esittäminen, mahdollistavat koskettamisen vuorovaikutuksessa: osoitamme, että hyödyntämällä teatteriharjoituksille tyypillisiä vuorovaikutuskäytänteitä myös ei-ohjatuissa vuorovaikutustilanteissa osallistujat rakentavat sellaisen vuorovaikutuskehiksen, jossa koskettamisen on mahdollista aktivoitua. Aineistomme on nuorille aikuisille suunnattu kesätyöprojekti (URB Kesätyö), jossa nuoret tekevät teatteriohjaajan johdolla esityksen Kiasma-teatterin urbaanin taiteen festivaalille. Aineisto on kerätty osana Taide työnä ja työvälineenä -hanketta.

Kielellinen kehotus ja kosketus personal trainer -harjoituksissa

Esityksemme käsittelee ohjeistussekvenssejä fyysisissä harjoitustilanteissa henkilökohtaisen valmentajan (personal trainer) ja asiakkaan välillä. Näiden vuorovaikutustilanteiden keskiössä on tietyn ruumiillisen harjoituksen kuvaaminen, siihen kehottaminen ja harjoitusliikkeen suorittaminen. Olemme erityisesti kiinnostuneita sanallisen ja kehollisen toiminnan synkronoinnista niin ohjeistuksen muotoilussa kuin harjoitusliikkeen toteuttamisessa. Näihin kehotus ja toteutus -sekvensseihin liittyy usein myös koskettaminen: valmentaja voi osoittaa tai tukea kehon kohtaa, joka on harjoituksessa keskeinen. Kielellisestä näkökulmasta on mielenkiintoista, että kehoitteita seuraa usein konsekutiivinen lause, joka selventää annetun kehotuksen tarkoitusta ja joka seuraa sekventiaalisesti asiakkaan noudattamaa kehotusta. Aineistomme on kerätty suomenruotsalaisista personal trainer -sessioista (yht. n. 10 tuntia) hankkeen Interaktion och variation i pluricentriska språk yhteydessä.

Kielitieto ja kielellinen tietoisuus - miten tutkia niitä ja miksi?

Järjestäjät:

**Heini Lehtonen ja Jyrki Kalliokoski
Helsingin yliopisto**

Työpaja koostuu aiheeseen johdattavasta n. 15 minuutin alustuksesta (Heini Lehtonen & Jyrki Kalliokoski) sekä kuudesta 20 minuutin esitelmästä ja keskustelusta. Työpajassa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä kielitieto ja kielellinen tietoisuus ovat: missä ne näkyvät?**
- Millaisin metodein kielellistä tietoisuutta ja kielitietoa kannattaa tutkia?**
- Miksi kielellisen tietoisuuden tai kielitiedon tutkiminen on tärkeää: mitä merkitystä sillä on kielentutkimukselle yleensä tai millaisia soveltavia näkökulmia tutkimus avaa?**

Heini Lehtonen & Jyrki Kalliokoski
Helsingin yliopisto

Alustus: Kielitieto ja kielitietoisuus, opetussuunnitelmissa, aineistoissa ja tutkimuksessa

Alustus tarkastelee sitä, miten kielellistä tietoisuutta on lähestytty tutkimuksessa ja millaisia aineistoja tutkimukseen on käytettävissä. Lisäksi käsitellään kielitiedon roolia päätöksenteossa, esimerkiksi koulutuksen suunnittelussa. Alustus pyrkii pohjustamaan työpajaa esimerkiksi täsmentämällä käsitteitä.

Johanna Vaattovaara
Tampereen yliopisto

Niina Kunnas
Oulun yliopisto

Maija Saviniemi
Oulun yliopisto

Helsinkiläispuhe satunnaisten suomalaisten imitoimana

Miten satunnaiset suomalaiset tuottavat helsinkiläispuhetta, kun heitä pyydetään sitä matkimaan? Esittelemme tutkimustuloksia, jotka perustuvat Vantaalla ja Oulussa kerättyihin imitaatioaineistoihin. Tavoitteenamme on ollut selvittää, missä määrin imitaatioissa nousee esiin muita kuin niitä pääosin stereotyyppisiä piirteitä, jotka ovat toistuneet aiemmissa pääkaupunkiseutua koskevissa kielitietoisuustutkimuksissa. Samalla kun imitaatiomenetelmä sisältää omat ongelmansa, näyttää tutkimuskokonaisuutemme myös sen potentiaalín kielitietoisuuden ja -asenteiden tutkimuksessa. Pohdimme tulosten tarkastelun yhteydessä imitaatiomenetelmän mahdollisuuksia ja sudenkuoppia.

Lari Kotilainen & Salla Kurhila & Inkeri Lehtimaja
Helsingin yliopisto

Osallistujien kielellisten resurssien huomioiminen monikielisissä työkokouksissa

Tarkastelemme esitelmässämme tilanteita, joissa monikielisten kokousten osallistajat osoittavat olevansa tietoisia toistensa kielellisistä resursseista. Aineiston kokouksissa käytetään suomea, venäjää ja englantia. Pohdimme, mikä on kielitietoisuuden rooli sujuvassa ja tehokkaassa monikielisessä vuorovaikutuksessa.

Hanna Lantto
Itä-Suomen yliopisto

Bilbaon baskin puhekielen tietoinen kehittäminen

Tarkastelen esitelmässäni bilbaolaisen kieliaktivistiryhmän pyrkimyksiä kehittää paikallista baskin puhekieltä. Esitelmäni aineistona ovat etnografisessa kenttätöyssä kerätyt haastattelut, äänitykset ja havainnot. Bilbaon alueen oma paikallismurre on sammunut ja suurin osa kaupungin baskinkielisestä väestöstä puhuu baskia toisena kielenään. Myös ryhmän kieliaktivistit ovat oppineet luokkahuoneympäristössä muodollisena pidetyn batuan, jota he kuitenkin pyrkivät muokkaamaan sopivaksi epämuodollisiin tilanteisiin. Aktivistit rakentavat puhekieltä yhdistämällä luovasti eri paikkakuntien murrepiirteitä ja espanjan tarjoamia puhekielisiä resursseja sekä muokkaamalla baskin kieliopillisia rakenteita.

Sirkku Latomaa
Tampereen yliopisto

Kielipotentialiakartoittamassa ja tukemassa

Erään suomalaisen kaupungin strategia-asiakirjassa luonnehditaan, että maahanmuuttajaväestön kielipotentiali on suuri mahdollisuus kaupungin elinvoiman kehittymiselle. Tarkastelen esitelmässäni, millä eri tavoin mainitusta kielipotentialista on mahdollista saada tietoa ja millaisen kuvan eri tavat antavat kaupungin monikielisuudesta (vrt. Eversley ym. 2010; Matras & Robinson 2015). Keskityn erityisesti varhaiskasvatus- ja perusopetusikäisen väestön monikielisyyteen. Lopuksi pohdin muutaman esimerkin avulla, missä määrin paikkakunnan päiväkotien ja koulujen nykyisessä toiminnassa tehdään lasten ja nuorten osaamat kielet näkyviksi, kuten tuoreissa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen suunnitelmissa (OPH 2014, 2016) edellytetään.

Heidi Niemelä
Oulun yliopisto

Piirustusmenetelmän käyttö kieli-ideologioiden tutkimisessa

Esitelmässäni tarkastelen piirustustehtävää metodologisena sovelluksena kieli-ideologioiden ja suomalaisen kielimaiseman moninaisuuden tarkasteluun. Esittelen koululaisilta ja luokanopettajaopiskelijoilta keräämiäni piirustuksia ja kerron alustavia havaintoja siitä, millaisena suomen kieli niiden perusteella hahmottuu. Pohdin myös, mitä teoreettisia työkaluja piirrosten analyysissä olisi hyvä hyödyntää.

Tomi Visakko
Helsingin yliopisto

Yhteisötaiteen kielelliset tekniikat ja kielellinen tietoisuus

Tarkastelen esitelmässäni yhteisötaideprojektia, jossa ammattitaiteilijat työstävät nuorten aikuisten kanssa näyttämöteosta ja sosiaalistavat heitä taiteentekijän ja esiintyjän rooleihin kuuden viikon ajan. Teoksen käsikirjoitukseen ammennetaan aineksia nuorten kokemusmaailmasta, ja he esiintyvät itse lopullisessa teoksessa. Pohdin sitä, miten erilaiset taiteenteon kielelliset tekniikat kasvattavat osallistujien tietoisuutta siitä, miten kielelliset merkit ja niiden kulttuuriset käyttötavat toimivat sosiaalisten roolien rakennusaineina (ks. Agha 2007; Kockelman 2013) sekä kokemusten välittämisen, reflektoinnin ja transformoinnin työkaluina (ks. Dewey 1934; Goffman 1974; Turner 1982). Aineistona toimivat kesällä 2016 ja 2017 toteutettujen taideprojektien ja niiden lopputuloksena syntyneiden esitysten videoinnit, osallistujien tuottamat kirjoitukset ja muut materiaalit sekä omat kenttämuistiinpanoni.

Yksityisestä yhteiseen – Avoimet viittaukset puhetilannetta jäsentämässä

Järjestäjät:

Karita Suomalainen
Turun yliopisto

Milla Uusitupa
Itä-Suomen yliopisto

Persoonalla tarkoitetaan kieliopillisena kategoriana puhetilanteen osallistujien roolien kieliopillista merkitsemistä (Siewierska 2004: 1). Suomessa persoonaa ilmaisevat persoonapronominit, finiittisten verbien persoonapäätteet sekä nomineissa ja verbien infiniittimuodoissa possessiivisuffiksit. Vuorovaikutuksen tutkimuksen näkökulmasta persoonanmerkitsimien muotoa ja morfologista sidonnaisuutta olennaisempaa kuitenkin on, että niitä käytetään puhetilanteen jäsentämisen keinoina. Persoonanmerkitsimillä kuvataan itsen ja muiden toimintaa, ajatuksia, mielipiteitä, tunteita ja kokemuksia. Persoonanmerkitsimiä voidaan käyttää viittaamaan paitsi tiettyyn, spesifiin henkilöön tai tilanteeseen myös viittaussuhteiltaan avoimesti, jolloin niiden ajatellaan kuvaavan yleisinhimilliseksi tai osanottajien kesken jaetuksi oletettua kokemusta tietynlaisessa tilanteessa olemisesta (mm. Laitinen 1995, Helasvuo 2008, Suomalainen 2015, Uusitupa 2017).

Työpajassa pohditaan, kuinka avoimia persoonaviittauksia kytketään puhetilanteeseen, sen osanottajiin ja näiden kokemuksiin sekä kuinka persoonaviittausten vaihtelulla voidaan rakentaa samanlaisuuksia, eroavaisuuksia sekä kontrasteja itsen ja muiden välille. Työpaja koostuu esitelmistä, jotka osoittavat, että eri aikakausina ja osin eri tarkoituksiin kerätyistä puhutun suomen kielen aineistoista voi löytää toistuvia tapoja ja diskurssikuvioita rakentaa kokemuksellisuutta, yhteisyyttä ja kontrasteja avointen persoonaviittausten käytöllä ja vaihtelulla.

Lähteet:

Helasvuo, Marja-Liisa 2008: Minä ja muut. Puhujaviitteisyys ja kontekstuaalinen tulkinta. Virittäjä 112, 186206.

Laitinen, Lea 1995: Nollapersoona. Virittäjä 99, 337358.

Siewierska, Anna 2004: Person. New York: Cambridge University Press.

Suomalainen, Karita 2015: Kenen ääni, kenen kokemus? Yksikön 2. persoona vuorovaikutuksen välineenä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kieli.

Uusitupa, Milla 2017: Rajakarjalaismurteiden avoimet persoonaviittaukset. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Marja-Liisa Helasvuo
Turun yliopisto

Minä kokemuksen äänenä

Ensimmäisen ja toisen persoonan muodoilla viitataan yleensä puhujaan ja kuulijaan. Eri kielistä on paljon tutkimusta, joka käsittelee 2. persoonan muotojen käyttöä muihin kuin kuulijaan viittaamassa, mutta kirjallisuudessa paljon vähemmälle huomiolle on jäänyt yksikön 1. persoonan avoin käyttö (ks. kuitenkin suomesta Helasvuo 2008, saksasta Zobel 2016).

Esitelmässäni tarkastelen yksikön 1. persoonan käyttöä avoimiin viittauksiin peilaten sitä toisaalta muodon puhujaviitteiseen käyttöön, toisaalta yksikön 2. persoonan käyttöön. Aineistonani on arkikeskusteluista koostuva Arkisyn-korpus. Osoittautuu, että verrattuna 2. persoonaan yksikön 1. persoonan avoin käyttö on paljon harvinaisempaa. Keskusteluissa avoimia yksikön 1. persoonan muotoja käytetään usein luotaessa jonkinlainen hypoteettinen tilanne tai dialogi itsen ja toisen välillä.

Lähteet:

Arkisyn. Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktinen tietokanta. Tietokanta rakennettu Turun yliopistossa, aineisto Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta ja Turun yliopiston Lauseopin arkistosta. Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaine, Turun yliopisto.

Helasvuo, Marja-Liisa 2008: Minä ja muut. Puhujaviitteisyys ja kontekstuaalinen tulkinta. *Virittäjä* 112: 186206.

Zobel, Sarah 2016: A pragmatic analysis of German impersonally used first person singular ich. *Pragmatics* 26: 3: 379416.

Nollapersoonan ja avoimen yksikön 2. persoonan käyttöä henkilökohtaista ja jaettua

Esityksemme käsittelee kahden suomen kielen avoimen persoonakonstruktion nollapersoonan ja avoimen yksikön 2. persoonan käyttöä arkikeskustelussa kokemuksista kerrottaessa. Lähtökohtanamme on huomio nollapersoonan ja avoimen yksikön 2. persoonan semanttis-kieliopillisista eroavaisuuksista, mutta kuitenkin samankaltaisesta käytöstä avoimen viittauksen rakentajana ja usein myös päällekkäisistä esiintymisympäristöistä (ks. Laitinen 1995: 347). Aineistonamme noin 11,5 tuntia keskusteluita Arkisyn-korpukselta.

Esityksessä tarkastelemme nollapersoonan ja avoimen yksikön 2. persoonan käyttöä sellaisissa kerrontasekvensseissä, joissa osanottajat käsittelevät itsensä tai muiden kokemuksia (vrt. Stirling & Manderson 2001). Osoitamme, että nollapersoonalla ja avoimella yksikön 2. persoonalla on tällaisissa sekvensseissä erityyppiset tehtävät: nollapersoonalla puhuja voi osoittaa käsittelevänsä henkilökohtaisen kokemusmaailman piiriin kuuluvia tapahtumia tai asiantiloja, kun taas avoin yksikön 2. persoona esittää kuvattujen kokemusten osanottajien yhteisesti tunnistettavana ja heidän potentiaalisesti jakamana.

Lähteet:

- Laitinen, Lea 2006: Zero person in Finnish. A grammatical resource for construing human reference. Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), Grammar from the human perspective: case, space and person in Finnish, 209-231. Amsterdam: John Benjamins.
- Stirling, Lesley & Lenore Manderson 2011: About you: Empathy, objectivity and authority. *Journal of Pragmatics* 43 (2011), 1581-1602.

Murrepuheen avoimet 2. persoonan viittaukset vuorovaikutuksen rakentajina

Tarkastelemme esitelmässämme avoimen yksikön 2. persoonan käyttöä eri aikoina (1950–2000-luvuilla) tallennetuissa murreaineistoissa. Yhteensä aineistomme sisältää noin 500 viittaussuhteiltaan avointa yksikön 2. persoonan lausetta, joista noin puolet on imperatiivikonstruktioita.

Olemme aiemmin esitelleet ilmaisukeinojen itämurteisiin painottuvaa levikkiä (mm. Forsberg & Uusitupa 2018). Tämänkertaisen puheenvuoromme tarkoitus ei ole etsiä eroja eri murteiden tai erikäisten aineistojen väliltä, vaan nyt pohdimme, mikä 2. persoonan avoimelle käytölle on yhteistä ajasta, paikasta ja puhujasta riippumatta. Keskeiseksi nousevat kysymykset tyypillisistä esiintymiskonteksteista: millaisissa laajemmissa puhesekvensseissä avoimet viittaukset murrepuheessa esiintyvät ja millaisia diskurssikuvioita ne ovat muodostamassa.

Vaikka murrehaastatteluja ei ole aina osattu pitää vuorovaikutustilanteina, myös niitä on mahdollista tarkastella haastateltavan ja haastattelijan yhteispelinä. Kiinnitämme erityistä huomiota muun muassa siihen, miten haastattelijan vuorot heijastuvat haastateltavan puheen muotoiluun ja ohjaavat murteenpuhujaa persoonaviittausten valinnassa.

Lähteet:

Forsberg, Uusitupa 2018: Impersonal second person singular in Finnish dialects. Konferenssiesitelmä, Grammar of non-standard varieties in the East of the Circum-Baltic area, 1.3.2.2018, Tartto.

Informaattiorakenne ja sen aineistopohjainen tarkastelu

Järjestäjä: Kirsi Sandberg (Tampereen yliopisto)

Työpajassa tarkastellaan aineistopohjaisesti informaattiorakenteen jäsentymistä (uusi/annettu tieto - teema/reema - topiikki/fokus). Suomen kielen osalta on todettu (esim. Shore 2008: 44-45), että laajoihin aineistoihin ja eri tekstilajeihin perustuvia systemaattisia informaattiorakennetta kartoittavia tutkimuksia ei juuri ole. Työpaja kokoaa yhteen tutkijoita, jotka yhdistävät empiiriset menetelmät ja korpusaineistot informaattiorakenteen analyysiin, ja nostaa keskusteluun sen suhteen vähemmälle huomiolle jääneitä, mutta yhtä kaikki frekventtejä rakenteita kuten adverbiaalit ja temporaaliset sivulauseet.

Työpaja koostuu lyhyestä johdannosta (5 min) sekä 3-4 20 minuutin pituisesta esitelmästä. Lisäksi aikaa on varattu diskutantin johtamalle keskustelulle. Työpajaformaattilla osallistujia halutaan rohkaista jakamaan kokemuksia niistä eri ratkaisuista, joita itse kukin on metodologisella tasolla tehnyt - millä konsteilla korpusaineistot on onnistuttu valjastamaan informaattiorakenteen tutkimukseen ja mitä haasteita tähän on liittynyt.

Lähteet:

Shore, Susanna 2008. Lauseiden tekstuaalisesta jäsenyyksestä. Virittäjä 112:1, 24.

Kirsi Sandberg
Tampereen yliopisto

Teemattomat lauseet

ISK (esim. §1350) esittää sanajärjestyksen kannalta erilaisia tapauksia, joissa lause alkaa predikaatilla ja teemapaikka on "tyhjä". Tekstuaalisesta tarkastelusta teemattomuus on kuitenkin kytköksissä kontekstiin, ja kuten Shore (2008) huomauttaa, esim. ajalliset ja spatiaaliset puitteet ovat usein löydettävissä aiemmasta tekstistä (ks. myös Vilkuna 1989). Esitelmässä tarkastellaan erityyppisiä *olla*-verbillä alkavia lauseita ja niiden kytköksiä kontekstiinsa kahden korpusaineiston pohjalta.

Maija Surakka
Itä-Suomen yliopisto

***Kun*-aikakehykset ajan adverbiaalien muodon ja merkityksen siltarakenteina
kielenomaksumisessa**

Esitelmän tarkoitus on 4–6-vuotiaiden lasten lapsenkielelle tyypillisten *kun*-lauseiden vertailu suomen kielen konventionaalisten *kun*-lauseiden kanssa (kuten Herlin 1998). Tässä vertailussa ilmenee esimerkiksi, että lasten tuottamien *kun*-aikakehyksiksi kutsumieni rakenteiden yhdyslauseiden osien järjestysvaihtelut eivät tuota samanlaisia merkityseroja kuin konventionaalisen kielen *kun*-lauseiden vastaava variaatio.

Juho Härme
Tampereen yliopisto

Viisi syytä aloittaa ajanilmauksella suomessa ja miksi niitä on enemmän venäjässä

Esitelmässä etsitään kahden verrannollisen korpuksen avulla syitä sille, miksi ajanilmaukset ovat venäjässä suomea tavallisempia lauseen alussa. Päätelmät perustuvat monimuuttuja-analyysille, jonka pohjalta esitellään viisi suomessa tavallista lauseenalkuisen ajanilmauksen sisältävää konstruktiota ja kaksi suomessa harvinaista mutta venäjässä yleistä konstruktiota.

Näkökulmia lajienvälisyyteen: eläin kieliopissa, vuorovaikutuksessa ja teksteissä

Järjestäjät: Rea Peltola (Université de Caen Normandie) ja Ilona Herlin (Helsingin yliopisto)

Työpajassa hahmotellaan kielitieteellistä ekokriittistä lähestymistapaa, jossa ihmisen ja luonnon välistä rajapintaa tarkastellaan erityyppisten puhuttujen ja kirjoitettujen aineistojen valossa. Esityksissä keskitytään ihmisen ja eläimen välisen suhteen kielellisiin ulottuvuuksiin. Eläintutkimuksen eri aloilla on kiinnostuttu ihmisten ja eläinten yhteiselosta kulttuurisesti määrittävissä hybridiyhteisöissä, lajienvälisissä elintiloissa, joiden jäsenillä on yhteisiä intressejä, tunteita ja merkityksiä (Lestel 1996; ks. myös Aaltola & Keto 2015). Eläinten yksilöllinen osallisuus näissä yhteisöissä rakennetaan kielellisesti (Lestel 2004).

Työpajassa tarkastellaan ensinnäkin lajienvälisen suhteen käsitteistystä suomen kielessä persoonan ja tilan kieliopillisten kategorioiden kautta. Normitetussa yleiskielessä ihmisviitteeseen käyttöön varatuilla persoonan ilmauksilla voi muussa kielenkäytössä viitata myös eläimeen silloin, kun tämän ilmaistaan olevan mahdollinen samaistumisen kohde (Laitinen 2009). Tilanteen erilajisten osallistujien tilallinen suhde (paikantaminen ja liike) taas kertoo esimerkiksi kohtaamisen vastavuoroisuuden asteesta (Levinson 2003).

Toiseksi huomion kohteena on lajienvälinen vuorovaikutus: yhtäältä eläimen käyttäytymisen ihmiskieliset tulkinnat, toisaalta eläimen toiminta vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa. Kolmas ulottuvuus on tekstuaalinen: miten tekstilaji ja -funktio vaikuttavat välittyvään kuvaan ihmisen ja eläimen muodostamista yhteisöistä?

Johdanto: Ilona Herlin

Ella Vihelmaa
Itä-Suomen yliopisto

Lajikeskeisten ja monilajisten yhteisöjen kielellinen rakentuminen

Toislajisten eläinten puolesta puhuminen on viime vuosikymmeninä herättänyt keskustelua useiden eri tieteenalojen piirissä. Kun puhumme muiden eläinten puolesta, tulemme siinä sivussa puhuneeksi lajienvälisistä suhteista, sillä semanttisiin ja syntaktisiin rakenteisiin sisältyy oletuksia kielenulkoisista sosiaalisista kuvioista. Puhuessamme refleктоimme ja rakennamme käsityksiä siitä, miten ihminen ontologiselta kannalta suhteutuu nautaan, haukeen tai hyttyseen ja millaista lajienvälisen kanssakäymisen käytännössä tulisi olla.

Kielitieteen päivillä tutkiskelen lajikeskeisen ja monilajisen yhteisöllisyyden rakentumista luonnonsuojelullisissa, eläinoikeudellisissa ja didaktisissa teksteissä. Esimerkinomaisesti käyn läpi kielellisiä keinoja, joilla lähtökohdiltaan poikkeavat kirjoittajat tulkitsevat ihmisen suhdetta muihin lajeihin ja toislajisten keskinäisiä suhteita. Kielellisten valintojen kautta tekstit muokkaavat näkemyksiä siitä, ketkä kuuluvat yhteen ja ketkä ovat osallisia mihinkin yhteisöön. Vaihtoehtoisten diskurssien tutkiskelu herättää myös kysymään, kuinka kieli itsessään suhteutuu eläimiin ja ei-kielellisiin merkkeihin. Missä määrin tekstistä voi muodostua oikeudenmukaisen eläinsuhteen teoreettinen malli ja missä määrin se toisaalta on tasavertainen koiran haukahduksen tai kukon kiekaisun kanssa?

Lea Laitinen
Helsingin yliopisto

Logoforiset eläinviittaukset ja posthumanismi

Suomen kirjakielen vakiintuessa kansalliskieleksi *hän*- ja *he*-pronominit rajoitettiin ihmisviitteiseen käyttöön. Ilmiöön vaikutti suuresti Topeliuksen *Maamme kirjan* (1875) käännöksen 2. painos (1878), jossa eläinviitteinen *hän* korvattiin *se*-pronominilla. Kieliopista ei aiheesta normia löydy. Puheessa *hän* ja *he* viittaavat yhä myös eläimiin logoforisissa funktioissa (Laitinen 2005, 2009). Käytäntöä on joskus lingvistiikassakin pidetty metaforana: eläinten personifikaationa tai antropomorfisuutena.

Ensimmäinen väärinkäsitys johtuu ehkä siitä, että *hän* ja *he* kuuluvat persoonapronomineihin. Jälkimmäiseen on voinut vaikuttaa termi logoforisuus, joka tulee kreikan sanasta *logos* (*sana*). Se luo mielikuvan ihmiskielestä. Itse asiassa on kuitenkin kyse myös ihmisen tai eläimen aikomusten, halujen, tunteiden, motiivien ja ajatusten tulkinnasta tämän käyttäytymisen eli ruumiin kielen tuntemuksen pohjalta. Vastavuoroisena sitä voi nimittää intersubjektiivisuudeksi (Laitinen & Jääskeläinen 2015).

Muiden alojen tutkijoille ei ole helppo selittää kieliopillisten termien epäsuoraa merkitystä suhteessa todellisuuteen. Osasyynä on ollut monien alojen kokema kielellinen käänne (linguistic turn), johon reaktiona posthumanismi (Lummaa & Rojola 2015) pyrkii välttämään ihmiskielellä konstruoituja merkityksiä (esim. Barad 2003; Kohn 2015). Pohdin ongelmaa Topeliuksen lukukirjojen ja niiden suomennosten, *Luonnonkirjan* ja *Maamme kirjan* valossa.

Lajienvälisen tilan koordinaateista: kohtaaminen ja liike luontohavaintonarratiiveissa

Tarkastelen lajienvälistä tilallista suhdetta luontohavaintonarratiiveissa. Aineistona on *Luontoilta*-radio-ohjelmasta 2010-luvulla poimittuja kertomuksia, joissa kuvataan havaintoa eläinyksilöstä tai -joukosta. Tutkin, millaisten spatiaalisten viittauskehysten puitteissa ihmisen ja eläimen kohtaamista käsitellään (Levinson 2003) sekä millaista ja kenen liikettä kuvataan (Slobin 2004). Hahmottelen kertomusten välittämää kuvaa ihmisen ja eläimen suhteesta ja jaetusta tilasta. Pohdin myös kielenkäyttötilanteen vaikutusta narratiivin rakentumiseen. *Luontoilta*-narratiivien alussa luodaan yleensä absoluuttisin koordinaatein inhimillinen aikapaikkainen tila:

- (1) *toukokuun alkupäivinä -- tässä Orimattilan lieppeillä -- törmäsin koivikossa elukkaan joka kauempaa katsottuna ensin tuli mieleen joku maata mönkivä supi -- mut sitte heti kun pääsin lähemmäks ni sehän osottautu vastasyntyneeks hirvenvasaks.*

Tämän jälkeen kertomuksissa korostuu liike ja kohtaamisen yhtäkkisyys intrinsisessä viittauskehyksessä, jossa ihmis- ja eläinosallistuja suuntautuvat vastatusten (*törmäsin*). Ilmi käy myös osallistujien välisen etäisyyden säätely ja lähentymistä pidättelevä vastus (*pääsin*) sekä eläimen omaehtoinen havaituksi tai tunnistetuksi tuleminen (*osottautu*). Taustalla vaikuttaa yhtäältä narratiivin kerrottavuus (Baroni 2009), ts. havainnon julkisen käsittelyn oikeuttaminen. Toisaalta kertomukset ilmentävät suhdetta ei-inhimilliseen tilanteessa, jossa inhimillisen osallistujan kontrolli on rajallinen.

Mika Simonen
Helsingin yliopisto

Haukun paikka - Koirien vuorot kartalla

Esitelmässä tutkitaan koirien käyttämiä vuoroja heidän ulkoillessaan omistajansa kanssa. Videoitu aineisto kerättiin kahden koiran ja heidän omistajansa yhteistyönä siten, että ulkoilun aluksi kumpaankin koiraan kiinnitettiin hihnoilla pieni videokamera. Aineistoa tarkastellaan keskusteluanalyttisesti keskittyen koirien tuottamiin vuoroihin. Vuorovaikutustarkastelua täydennetään kameroiden tuottamalla GPS-tiedolla, jolloin koirien vuorojen ajoitus ja sijainti voidaan määrittää tarkasti.

Alustavassa analyysissä havaitsin koirien juoksevan ulkoiluttajansa edestä vuoroin oikealle ja vuoroin vasemmalle. Kun koira oli päässyt riittävän pitkälle oikealle, oli aika pysähtyä. Koira tiputti suussaan olevan pallon maahan ja tuotti yhdestä kolmeen haukkua. Sitten koira nosti pallon ja juoksi ulkoiluttajansa ohitse edeten vasemmalle. Aineistossa vastaava sekventiaalinen malli toistuu useamman kerran. Näin ollen tarkasteltavilla haukuilla näyttäisi olevan toistuva paikka osana ulkoilua. Esitelmässä pohditaan tällaisten haukkujen toiminnallista luonnetta. Esitys liittyy Koneen Säätiön rahoittamaan tutkimukseen ihmisen ja koiran välisestä suhteesta.

